

6.

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԵՎ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Գ. ՍՈՒՆԴՈՒԿՅԱՆԻ «ՊԵՊՈ» ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ
ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱՅԻՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐՈՎ

ՀՏԴ 37.01

DOI: 10.56246/18294480-2023.14-27

ԲԱԳՈՅԱՆ ԱԼԼԱ

ԳՊՀ դասախոս

Էլիոստ՝ allabagoyan@mail.ru

ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ ԼՈՒՍԻՆԵ

Գավառի՝ Պապին Ղանդիլյանի անվան
համար 2 միջնակարգ դպրոցի ուսուցչուհի
Էլիոստ՝ lusine.hovhannisyanyan74@mail.ru

Գեղարվեստական գրականության ուսուցումը հանրակրթական դպրոցում ունի իր առանձնահատկությունները: Այսպես կարևոր են ուսուցչի ոչ միայն գիտելիքներն ու հմտությունները, դեռահասների հոգեբանության և տարիքային առանձնահատկությունների իմացությունը, այլև նյութի մատուցման տարբեր մեթոդների կիրառումն ու ստեղծագործական մոտեցումները: Արդի մանկավարժությունն ունի դասը վարելու եղանակների հարուստ զինանոց, ինչը նպաստում է ուսուցչի աշխատանքի և աշակերտների ուսումնառության արդյունավետությանը:

Մեր հոդվածի նպատակն է ներկայացնել Գ. Սունդուկյանի «Պեպո» կատակերգության՝ համագործակցային մեթոդներով ուսուցման մեր փորձը հանրակրթական դպրոցի 8-րդ դասարանում:

Աշակերտները հաճախ դժվարությամբ են հաղթահարում Թիֆլիսի բարբառով գրված բնագրի ընթերցումն ու յուրացումը, ուստի ուսուցչից պահանջվում է ճկունություն և այնպիսի մեթոդների ընտրություն, որոնք կնպաստեն ծրագրային նյութի լիարժեք ընկալմանը: Նշված թեմայի ուսուցումն արդյունավետ է իրականացնել մտազրույցի, խմբային հետազոտության, քարտեզագրման, դերախաղի եղանակներով, իսկ գործնական աշխա-

տանքը ներկայացման պատրաստումն է, որում ներգրավված են դասարանի բոլոր աշակերտներն ըստ իրենց ունակությունների: Այս աշխատանքը ծավալուն, հաջորդական քայլերով զարգացող ուսումնական գործունեություն է, որի գլխավոր նպատակն է աշակերտի մեջ զարգացնել ինքնուրույն աշխատանքով գիտելիք ձեռք բերելու, անձնական պատասխանատվություն ստանձնելու, իրադրական խոսքի զարգացման և այլ հմտություններ:

Բանալի բառեր՝ գրականություն, համագործակցային ուսուցում, մեթոդ, մրազրոհ, խմբային հետազոտություն, քարտեզագրում, խճանկար, դերախաղ, Գ. Սունդուկյան, «Պեպո»:

Ժամանակակից մանկավարժության նպատակը ուսուցման և դաստիարակման գործընթացը արդի կյանքի պահանջներին համապատասխանեցնելն ու առավելագույնս անձնակենտրոն դարձնելն է: Իսկ անձնակենտրոն ուսուցումն այն ուսուցումն է, որի առանցքում դրվում է երեխայի անձը, նրա ինքնատիպությունը, արժեքը: Կրթության բովանդակությունը, նրա միջոցներն ու մեթոդները այնպես են կառուցվում, որ սովորողին տրվի առարկայական նյութի, նրա ձևի և տեսակների ընտրության հնարավորություն: Այդ նպատակով կազմվում են այնպիսի ուսումնական ծրագրեր, որոնք նպաստում են հետազոտական մտքի զարգացմանը: Սովորողը մշտապես հանդես է գալիս ոչ թե որպես հանդիսատես, այլ որպես գործող անձ, մասնակից, հաճախ էլ՝ սեփական կրթության գործընթացը նախաձեռնող:

Ուսուցման գործընթացում այսօր կարևորվում է ոչ միայն ակադեմիական գիտելիքների ձեռքբերումը, այլև այդ գիտելիքները կյանքում կիրառելու, ինքնուրույնաբար գիտելիքներ ձեռք բերելու կարողությունների և հմտությունների ձևավորումը: Ժամանակակից պատկերացումների համաձայն՝ ուսուցման գործընթացը ուսուցչի և աշակերտների ներդաշնակ համագործակցություն է, որի ընթացքում իրականանում են որոշակի գիտելիքներ ձեռք բերելու, դրանց համապատասխան կարողություններ, հմտություններ ձևավորելու նպատակադրումները: Ինչպես նշել է մեծ մանկավարժ Ա. Բալյանը. «Ուսուցումը բարդ պրոցես է, որի ընթացքում խթանվում ու կառավարվում են աշակերտի ուսումնական ճանաչողական ակտիվությունն ու ինքնուրույնությունը»¹:

¹ Ա. Ա. Բալյան, Մանկավարժական հոգեբանության հարցեր, Երևան, 1983, էջ 175:

Հայոց լեզվի և գրականության ուսուցման համակարգը, բացի բուն առարկայական և մասնագիտական կրթություն ապահովելու խնդրից, ունի մեկ այլ կարևոր հիմնախնդիր՝ արդեն դպրոցական նստարանից սովորողներին ընդգրկել հասարակական բազմաբնույթ հարաբերությունների մեջ՝ ձևավորելով ճանաչողական-տրամաբանական, համագործակցության, հաղորդակցման, ստեղծագործական կարողություններ, ինչպես նաև ինքնուրույն գործունեություն ծավալելու, որոշումներ կայացնելու և այդ որոշումների համար պատասխանատվություն կրելու հմտություններ:

Այսօր հանրակրթության մեջ առկա մի շարք խնդիրներ որոշակի առումով խտացվել և հատկապես տեսանելի են դարձել գրականության դասավանդման բնագավառում: Գրականությունն էապես առանձնանում է հանրակրթական մյուս առարկաներից միայն իրեն բնորոշ առանձնահատկություններով, ինչպես նաև անձի ձևավորման ու կրթության գործում հնարավորությունների բազմազանությամբ: Այս առարկայի արդյունավետ ուսուցումը լուծում է բազմաթիվ կարևոր խնդիրներ՝ «ձևավորել գիտական աշխարհայացք, լուծել գաղափարական, քաղաքական, գեղագիտական, բարոյական և աշխատանքային դաստիարակության բազմազան խնդիրներ...»²: Կարդալով, ընկալելով, վերլուծելով ու մեկնաբանելով գրական ստեղծագործությունները՝ աշակերտները ձեռք են բերում բանավոր ու գրավոր խոսքի կարողություններ, վերլուծական, ստեղծագործական միտք, երևակայություն, համադրելու, հակադրելու և այլ կարողություններ: Բոլոր այս կարողություններն անհրաժեշտ են մարդուն կյանքի ընթացքում՝ անկախ մասնագիտությունից:

«Գիրքը մարդու համար անհատնում գիտելիքի աղբյուր է: Ուսուցչի հիմնական խնդիրներից է աշակերտներին սովորեցնել սիրել գիրքը, նոր գիտելիքներ քաղել նրանից...»³: Բայց այսօր ընթերցասեր աշակերտ ձևավորելը գրականության հանրակրթական դասընթացի ողջ շղթայում ամենաբարդ խնդիրն է: Այն շատ ավելի դժվար է իրականացնել, քան նույնիսկ գրական ստեղծագործության ուսումնասիրությունը, վերլուծությունը, գրական-տեսական գիտելիքների սերտումը: Ընթերցասեր աշակերտ ձևավորելու ամենաարդյունավետ ժամանակը մանկական հասակն է: Եթե այս տարիքում

² Հ. Մ. Մախչանյան, Հայ գրականության ուսուցման պատմություն, Երևան, 1979, էջ 401:

³ Ա. Տեր-Գրիգորյան, Ընթերցանության մեթոդիկա, Երևան, 1978, էջ 7:

ուսուցիչը չի նպաստում այդ կարողության ձևավորմանը, ապա անխուսափելիորեն առաջ է գալիս անտարբերություն դեպի գեղարվեստական խոսքը, ինչը կարող է հանգեցնել գեղագիտական ճաշակի, պատկերային մտածողության բացակայության: Աշակերտն այսօր խոսափում է ընթերցել ծրագրային նույնիսկ ամենահետաքրքիր երկերը, առավել ևս արևմտահայերենով կամ Թիֆլիսի բարբառով գրված երկերը: Խնդիրն այն է, որ նույնիսկ ընթերցասեր աշակերտը, հանդիպելով դժվարությունների, այն է՝ անհասկանալի բառերի, քերականական ձևերի, հիասթափվում է, հրաժարվում գիրքն ընթերցելուց: Այս պարագայում է, որ պետք է երևա ուսուցչի հմտությունը: Նա պետք է այնպիսի մեթոդներ գտնի, որ, նախ, հետաքրքրություն առաջացնի ստեղծագործության հանդեպ, ապա՝ օգնի աշակերտին հասկանալ, յուրացնել երկը, աշակերտների համար «անհետաքրքիր, բարդ» ստեղծագործություններն այնպես մատուցի, որ դասը դառնա հետաքրքիր, գրավիչ գործընթաց: Այսպես, գրական երկի մատուցումը բեմականացմամբ նոր հնչեղություն, կենդանի օրինակի արժեք է տալիս ստեղծագործությանը, մեծանում է ոչ միայն երկի դաստիարակչական նշանակությունը, այլև հետաքրքրությունն այդ երկի հանդեպ, որովհետև ավելի մատչելի է դառնում և ընկալելի: Երբ աշակերտը ուսումնառության ընթացքում հանդիպում է դժվարությունների, նրա մեջ ծնվում են բացասական հույզեր, և նա հրաժարվում է տվյալ առաջադրանքը կատարելուց: Իսկ եթե այդ դժվարությունները շարունակական են, ապա բացասական վերաբերմունք է առաջանում դեպի առարկան:

Գ. Սունդուկյանի «Պեպո» կատակերգությունը ներառված է 8-րդ դասարանի դպրոցական ծրագրում: Տարիներ շարունակ ուսուցիչները դժգոհում էին և պահանջում, որ այդ թեման դուրս հանվի դպրոցական ծրագրից՝ հաշվի առնելով այն դժվարությունները, որոնք ծագում էին այդ թեման ուսուցանելիս, այն է՝ անհասկանալի բառերը, քերականական ձևերը աշակերտի մոտ առաջացնում էին բացասական վերաբերմունք տեքստի հանդեպ, որն էլ խոչընդոտում էր երկի ուսուցումը: Սակայն անլուծելի խնդիրներ չկան, պարզապես **պետք է գտնել խնդրի լուծման ճիշտ ուղին**: Այսօր ուսումնական գործընթացը ճիշտ կազմակերպելու համար ուսուցիչը պետք է գտնի և կիրառի ճիշտ մեթոդներ ու հնարներ, որպեսզի սովորողի մեջ առաջացնի առարկայի, ուսուցանվող թեմայի նկատմամբ հետաքրքրություն:

Գ. Սունդուկյանի «Պեպո» կատակերգությունն ուսուցանելիս ուսուցիչը հանդիպում է դժվարությունների ոչ միայն այն պատճառով, որ անհասկա-

նալի բառեր և արտահայտություններ կան, նաև այն պատճառով, որ գործունի դեռահասների հետ: Այս տարիքում սովորողները ինքնուրույն գործունեություն են ծավալում և անընդհատ ձգտում են ընդարձակելու դրա սահմանները: Սրանով նրանք ուզում են շեշտել, որ իրենք արդեն մեծ են, հասունացել են, այլևս երեխա չեն: Սա նրանց ամենախոցելի տեղն է և ամենագլխավոր նպատակադրումը: Տարիքային այս խմբի համար հավասարապես կարևոր են ինչպես ուսումնական նյութի բովանդակությունը, այնպես էլ այդ նյութից գիտելիք քաղելու գործընթացը, միջոցները, եղանակները: Հետաքրքիր են այն դասերը, որոնց ընթացքում սովորողները գիտելիք են ձեռք բերում ոչ միայն դասագրքից, այլև օժանդակ միջոցներից: Իսկ եթե գիտելիքի միակ աղբյուրը դասագիրքն է, ապա այն դառնում է անհետաքրքիր և միօրինակ: Ուսուցիչը պիտի կարողանա ուսումնական գործընթացը դարձնել *իմացական ուրախության* աղբյուր, աշակերտներին մղի ինքնուրույն հետազոտական աշխատանքի, ինչը նրանց մեծ բավականություն կպատճառի, որովհետև նրանք ուզում են ինքնուրույնաբար հասնել ինչ-որ բանի, գյուտեր և բացահայտումներ անել:

«Պեպո» կատակերգության ուսուցումը պետք է սկսել Գ.Սունդուկյանի կյանքի գլխավոր դրվագների, գրական-հասարակական գործունեության ներկայացմամբ, ստեղծագործության ընդհանուր բնութագրով: Աշակերտը նախ պետք է հասկանա գրողի թողած վաստակի կարևորությունը, արժևորի նրան և նրա ստեղծագործությունը, ապա և ուսումնասիրի նրա՝ մարդկությանը թողած անզուգական քերթվածքները:

Դրամատուրգ Գ. Սունդուկյանն իր ստեղծած կերպարների ամբողջականությամբ, միջավայրի, կենցաղի, մարդկային հոգեբանության ճշմարտացի արտացոլմամբ դարձել է հայ թատերգության ռեալիստական ուղղության սկզբնավորողներից: Մեծ է նրա դերը թատերգության և թատերական արվեստի զարգացման գործում: Դ. Դեմիրճյանի դիպուկ բնորոշմամբ նա «հայ դրամատուրգիայի Աբովյանն է»: Պեպոն՝ Սունդուկյանի համանուն կատակերգության հերոսը, դարձել է հավերժական կերպար իր ազնիվ նպատակների, արդար պայքարի շնորհիվ, մի պայքարի, որ մղվել է արդարության, ճշմարտության համար, որն էլ բոլոր ժամանակների վեհ մղումներից է: Պեպոն «իր վճիտ հոգիի աղբերափայլ գեղեցկությունովը հավիտենականության առջև հոյակապորեն խաղը-խայտառակ արեց պժգալի վաշխառու

Զիմզիմովին և մեզ զովացրեց մարդկությանը անպատվող զիմզիմովներուն գոյութենեն»⁴:

Ոչ այնքան դյուրին այս թեմայի մատուցումը հնարավորինս արդյունավետ դարձնելու նպատակով 2010 թվականից ի վեր մենք հաջողությամբ կիրառում ենք համագործակցային ուսուցման մեթոդները, որոնք նպաստում են և՛ նյութի յուրացմանը, և՛ անհատական ու խմբային գործունեության հմտությունների զարգացմանը:

Համագործակցային ուսուցման մեթոդները բազմաթիվ են, և ուսուցիչն է ընտրում՝ որ մեթոդներից օգտվի այս կամ այն թեման դասավանդելիս:

Համագործակցային ուսուցման մասին առաջին անգամ խոսվել է դեռևս նախորդ դարի 80-ական թվականներին Սպենսեր Կագանի կողմից: Նա մշակել է խմբային համագործակցության եղանակով դասի անցկացման շուրջ 160 կառույց և առաջարկել ուսուցման այնպիսի մեթոդներ, որոնք նպաստում են սովորողի **անձնական աճին** և հետապնդում են չորս հիմնական նպատակ՝ զարգացնել սովորողների կարդալու, գրելու, բանավոր խոսքի և միմյանց լսելու ունակությունները⁵:

Կագանը ձևակերպել է համագործակցային ուսուցման հետևյալ սկզբունքները՝

- **Դրական փոխկախվածություն**, որը ենթադրում է հանձնարարության ինքնուրույն անհատական կատարում՝ արդյունքը համաձայնեցնելով խմբի հետ՝ որոշակի նպատակի հասնելու համար:

- **Անհատական պատասխանատվություն** խմբի մյուս անդամների հանդեպ՝ կատարված առաջադրանքի արդյունքի համար:

- **Հավասարաչափ մասնակցություն**, երբ խմբի ներսում առաջադրանքները բաշխված են համաչափ, մասնակցության պայմանները հավասար են բոլորի համար:

- **Միաժամանակյա փոխազդեցություն**, երբ խմբի բոլոր անդամները հայտնում են իրենց կարծիքը և միասին որոշում կայացնում:

Արդեն նշել ենք, որ Գ. Սունդուկյանի «Պեպո» կատակերգությունը ներառված է 8-րդ դասարանի դպրոցական ծրագրում յոթ դասաժամով: Այս դասաժամերի ընթացքում աշակերտները պետք է ուսումնասիրեն հեղինա-

⁴ Ա. Չոպանյան, Երկեր, Երևան, 1966, էջ 358:

⁵ https://www.kaganonline.com/free_articles/dr_spencer_kagan/281/Kagan-Structures-A-Miracle-of-Active-Engagement, 2:

կի կենսագրությունն ու ստեղծագործության ընդհանուր բնութագիրը, թատերգությունը՝ որպես գրական սեռ, «Պեպո» կատակերգության կառուցվածքը, լեզուն, դիպաշարը, կերպարներն ու հիմնական գաղափարը: Սակայն համագործակցային ուսուցմամբ այս գործընթացը դուրս է գալիս ավանդական ուսուցման շրջանակներից: Այսպես, առաջին դասաժամին կամ առաջին փուլում ուսուցիչը ներկայացնում է նախօրոք պատրաստած սահիկաշարը գրողի կենսագրության վերաբերյալ՝ նպատակ ունենալով հետաքրքրություն առաջացնել նոր թեմայի նկատմամբ: Ուսուցիչը ամեն ինչ է, որ պետք է ընդգրկի տեսանյութում, այլ աշակերտին ինքնուրույն աշխատելու, իր աշխատանքից բավականություն ստանալու հնարավորություն տա: Սունդուկյանին ներկայացնելով որպես հայ մեծանուն գրող ու դրամատուրգ՝ ուսուցիչը նշում է, որ գրողի կյանքի, ստեղծագործության, մշակութային գործունեությանը մանրամասնորեն ծանոթանալու համար աշակերտները պետք է կատարեն ինքնուրույն հետազոտական աշխատանք, և նրանցից յուրաքանչյուրը պատասխանատու է աշխատանքը ճիշտ կատարելու համար: Այստեղ ուսուցիչը կարող է կիրառել **նախագծերի մեթոդը**: Դասարանը բաժանելով խմբերի (մեր դեպքում՝ չորս խմբի)՝ ուսուցիչն ընտրում է ավագներ, խմբերից յուրաքանչյուրին տրվում է հանձնարարություն, այն է՝ համակարգված ներկայացնել տեղեկություն հետևյալ վերնագրերով՝

- 1-ին խումբ՝ Թիֆլիսը՝ որպես մշակութային քաղաք,
- 2-րդ խումբ՝ Սունդուկյանի կյանքը և մշակութային գործունեությունը,
- 3-րդ խումբ՝ Սունդուկյանի ստեղծագործությունները,
- 4-րդ խումբ՝ պատրաստված շնորհանդեսը համալրել նոր տեսանյութերով՝ հաշվի առնելով խմբերին հանձնարարված թեմաների հաջորդականությունը:

Խմբերին աշխատանքները հանձնարարելուց հետո ուսուցիչը պետք է նշի նաև այն աղբյուրները, որտեղից կարող են օգտվել նրանք **խմբային հետազոտությունն** իրականացնելիս: Խմբի ներսում ավագը կատարում է աշխատանքի բաժանում և տալիս հանձնարարականներ, ուսուցիչն էլ ուղղորդում է նրանց, խորհուրդներ տալիս:

Հաջորդ դասին, երբ աշակերտները կատարում են հանձնարարությունները, ուսուցիչն անցնում րկրորդ փուլին, այն է՝ հանձնարարությունների ստուգում, քննարկում, խմբագրման և համակարգման աշխատանքներ, ժամանակագրության կազում և այլն: Յուրաքանչյուր խումբ պատասխանի վրա ցուցադրում է իր աշխատանքը, ապա աշակերտները ներկայացնում են

իրենց հետազոտության արդյունքները, մեկնաբանում: Աշակերտների աշխատանքին հետևելով՝ ուսուցիչը ուշադրություն է դարձնում համագործակցային աշխատանքի վրա՝ ստեղծելով փոխադարձ վստահության մթնոլորտ և համագործակցությանը խթանող միջավայր: Աշակերտներից յուրաքանչյուրը պետք է իրեն պատասխանատու զգա խմբային աշխատանքում, անի առավելագույնը՝ խմբի աշխատանքը լավ ներկայացնելու համար: Բացի դրանից՝ ներխմբային լարումը հանգեցնում է խմբի ընդհանուր նպատակի իրականացմանը: Շնորհանդես պատրաստած խումբը, մյուս խմբերի աշխատանքներին համապատասխան, ներկայացնում է իր խմբային աշխատանքը: Որպեսզի աշակերտները լսեն իրար, ուսուցիչը դասի սկզբում պետք է շեշտի, որ աշխատանքները ներկայացնելուց հետո խմբերից յուրաքանչյուրը ներկայացնելու է իր պատրաստած հարցերը, և խմբերը կգնահատվեն նաև հարցերին ճիշտ պատասխանելու համար: Այս կետը կարևոր է, որովհետև դասի ընթացքում հնարավոր է, որ խմբերը չլսեն միմյանց, փորձեն միայն իրենց աշխատանքը լավ ներկայացնել: Բացի դրանից՝ այս փուլում յուրացվում է «Թատերգություն» թեման՝ դիտարկելով այն գրական սեռերի համակարգում և նրա տեսակները՝ օգտվելով **քարտեզագրման մեթոդից** և համապատասխան արդյունակը լրացնելով:

Այս աշխատանքներն իրականացնելուց հետո նոր պետք է սկսել «Պեպո» կատակերգության ուսուցումը: **Մտագրոհի** միջոցով ուսուցիչը խթանում է աշակերտների հետաքրքրությունը, վեր հանում նյութին առնչվող նախնական գիտելիքները, այն է՝ ինչ գիտեն ստեղծագործության, հերոսի մասին, որովհետև աշակերտներից ոմանք դիտած կլինեն համանուն կինոնկարը: Լսելով աշակերտներին՝ ուսուցիչը, աշակերտներին ոգևորելու, նրանց ուշադրությունը թեմային սևեռելու համար, հայտնում է, որ «Պեպո» կատակերգության ուսուցումից հետո որպես գործնական աշխատանք պետք է բեմադրեն հատվածներ այդ ստեղծագործությունից: Այնուհետև ուսուցիչը **դասախոսության** միջոցով ներկայացնում է կատակերգության կառուցվածքը, բովանդակությունը, կերպարները՝ հավելելով, որ երկի բազմակողմանի ուսումնասիրություն պետք է կատարեն ողջ դասարանով. աշակերտներից յուրաքանչյուրը կունենա իր դերակատարումը այդ աշխատանքում: Հանձնարարություններ տալիս ուսուցիչը այնպիսի բաժանում պետք է կատարի, որ յուրաքանչյուր աշակերտ ստանա իր կարողություններին համապատասխան աշխատանք, որն էլ կկարողանա կատարել: Եթե աշակերտն զգա, որ աշխատանքը բարդ է, իրեն մատչելի չէ, կհիասթափվի,

կընկնի ինքնագնահատականը, կիրաժարվի աշխատանքը կատարելուց, իսկ հակառակ դեպքում կոգնորվի, հետաքրքրությամբ կլսի ուսուցչի հրահանգները, հաջողություններ գրանցելով՝ կարժևորի իրեն, իր աշխատանքը, և կբարձրանա ինքնագնահատականը:

Երրորդ փուլում ուսուցիչը աշակերտներին բաժանում է նոր խմբերի, յուրաքանչյուր խմբին տալիս է «Պեպո» կատակերգության պատճենահանված տարբերակից հատվածներ: Ուսուցիչը խմբերն այնպես պիտի կազմի, որ տեղ լինեն և՛ ուժեղ, և՛ թույլ աշակերտներ: Հանձնարարությունն այսպիսին է. խմբի աշակերտները ընթերցում են բնագրից տրված հատվածը, համառոտում, դուրս թողնում այն հատվածները, որոնք այնքան էլ կարևոր չեն: Արդեն մշակված թերթիկը ավելի թույլ աշակերտները (հիարկե, «թույլ» բառը չպետք է բարձրաձայնել աշակերտների մոտ, խմբում բոլոր աշակերտների աշխատանքը պետք է կարևորվի, արժևորվի) արտագրում են բնագիրը: Այս գործընթացը հսկում է ուսուցիչը, ուղղորդում, խորհուրդներ տալիս նրանց, որովհետև աշխատանքն այնքան էլ դյուրին չէ: Այնուհետև արդեն արտագրված հատվածից դուրս են գրում անհասկանալի բառերն ու քերականական ձևերը, ուսուցչի օգնությամբ գրում, սովորում դրանց բացատրությունները: Այս քայլի միջոցով ուսուցիչը նպաստում է աշակերտների *իրադրական խոսքի զարգացմանը*: Բացի դրանից՝ աշակերտներն ծանոթանում են լեզվի մյուս շերտերին, այս դեպքում՝ Թիֆլիսի հայերենին: Բառերը գրում են առանձին թերթիկների վրա, սովորում դրանք, հետո փոխանցում մյուս խմբերին: Այս աշխատանքը կատարում են 2 դասաժամում: Արդյունքում յուրաքանչյուր խումբ կընթերցի կատակերգությունից ևս մեկ հատված (2-րդ հատվածը դասագրքինն է), համառոտելով հանգամանորեն կծանոթանա տեքստին, կսովորի անհասկանալի բառերի բացատրությունները: Այս աշխատանքի նպատակն այն է, որ աշակերտները ընթերցեն ստեղծագործությունից այլ հատվածներ: Իսկ որպեսզի ընթերցեն դասագրքի հատվածը, աշխատանքը տրվում է այլ կերպ: Տեքստը ուսուցիչը նորից բաժանում է 4 հատվածների (ըստ տեսարանների) և հանձնարարում խմբերին կատարել նույնպիսի աշխատանք, բայց արդեն անհատական: Որպես տնային աշխատանք՝ աշակերտներից յուրաքանչյուրը կունենա հատվածի համառոտած իր տարբերակը: Թույլ աշակերտներին կարելի է հանձնարարել ավելի փոքր հատվածներ: Տնային հանձնարարությունը քննարկում են խմբի ներսում, ընտրում լավագույն տարբերակը և օգտվելով **խճանկար մեթոդից**՝ միացնում են մյուս խմբերի աշխատանքներին՝ ստանալով գրքի հատվածի համա-

ռոտ տարբերակը: Ավարտելով իրենց աշխատանքները՝ յուրաքանչյուր խումբ դասարանին է ներկայացնում իր հատվածի բովանդակությունը: Մինչ այդ ներկայացումը ուսուցիչը շեշտում է, որ աշխատանքները ներկայացնելուց հետո կտրվեն հարցեր, որպեսզի խմբերը լսեն միմյանց:

Չորրորդ փուլում, կրկին կիրառելով **քարտեզագրման մեթոդը**, ուսուցիչը խմբերին բաժանում է թերթիկներ, որոնց վրա պատկերված է կերպարի վերլուծության գծապատկերը (յուրաքանչյուր կերպարի համար մեկական թերթիկ): Հանձնարարվում է լրացնել դրանք՝ ներկայացնելով կերպարներն ըստ տրված հատվածի: Աշակերտները պետք է պատասխանեն հետևյալ հարցերին՝

1. Ո՞վ է, ի՞նչ է անում կերպարը,
2. Ինչպե՞ս է փոխվում կերպարը, ինչո՞վ է ավարտվում նրա գործելակերպը,
3. Ի՞նչ է մտածում կերպարը, ի՞նչ նպատակներ ունի,
4. Ինչպե՞ս են ուրիշները վերաբերվում կերպարին:

Ավարտելով աշխատանքը՝ աշակերտները հերթով ներկայացնում են կերպարների բնութագրերը՝ քննարկելով, վերլուծելով նրանց արարքները: Գիտելիքն ամրապնդելու նպատակով, որպես տնային աշխատանք, ուսուցիչը կարող է հանձնարարել ոչ մեծ շարադրանք, որտեղ ներկայացվում է նախընտրած կերպարի բնութագիրը:

Այս բոլոր աշխատանքներից հետո անհրաժեշտ է կատարել անդրադարձ՝ ողջ թեման ամփոփելու համար: Հինգերորդ փուլում աշակերտներին տրվում է ուսումնասիրած երկի վերլուծության գծապատկերը, որում պետք է նշել «Պեպո» կատակերգության թեման, գեղարվեստական արժեքը, գրման ժամանակաշրջանը, պատմականությունն ու արդիականությունը, բովանդակությունն ու գաղափարը, բաղկացուցիչ մասերը և այլն: Նույն խմբերով աշխատում են թերթիկների վրա, լրացնում գծապատկերը, այնուհետև ներկայացնում դասարանին: Խմբերը լսում են միմյանց, լրացնում, դիտողություններ անում: Լրացնելով գծապատկերի համապատասխան կետերի պահանջները՝ աշակերտները համակարգում են իրենց գիտելիքները տվյալ թեմայի վերաբերյալ:

Հաջորդ՝ վեցերորդ փուլն արդեն բեմադրության նախապատրաստումն է: **Դերային խաղի** միջոցով աշակերտները պետք է ներկայացնեն հատվածներ «Պեպո» կատակերգությունից: Ուսուցիչն այս ձևով աշակերտների մեջ հետաքրքրություն է առաջացնում դեպի թատերգական ստեղծագործու-

թյունները: Ուսուցիչը նախապես այնպես պիտի կազմի խմբերը, համալրի այնպիսի աշակերտներով, որ հետո նրանք կարողանան բեմադրել իրենց հանձնարարված հատվածը: Քանի որ աշակերտները շատ են, դերերը՝ քիչ, կարող են նույն դերը ստանձնել մի քանի աշակերտ, որոնք կներկայացնեն իրենց բաժին հատվածը: Յուրաքանչյուր աշակերտ՝ թույլ թե ուժեղ, սիրով է ստանձնում իր դերը, անկախ այն բանից՝ ունի դերասանական շնորհ, թե ոչ, քանի որ ամբողջ դասարանն է մասնակցում բեմադրությանը: Խմբի ներսում բաժանվում են դերերը և հանձնարարվում սովորել տրված հատվածները: Անհրաժեշտ է, որ փորձերը կատարվեն ամբողջ դասարանի ներկայությամբ, որովհետև մի քանի անգամ լսելով այս կամ այն կերպարի խոսքը՝ մյուս խմբերի անդամները կյուրացնեն իրենց անձանոթ հատվածի բովանդակությունը, կերպարների խոսքը, նույնիսկ անգիր կսովորեն դուր եկած հատվածները: Բացի դրանից՝ դիտելով բեմադրությունը՝ ավելի ուժեղ կտպավորվեն կերպարները, նրանց արարքները:

Այսօր հանրակրթության մեջ առկա մի շարք խնդիրներ որոշակի առումով խտացվել և հատկապես տեսանելի են դարձել գրականության դասավանդման բնագավառում: Գրականությունն էապես առանձնանում է հանրակրթական մյուս առարկաներից միայն իրեն բնորոշ առանձնահատկություններով, ինչպես նաև անձի ձևավորման ու կրթության գործում հնարավորությունների բազմազանությամբ: Այս առարկայի արդյունավետ ուսուցումը լուծում է բազմաթիվ կարևոր խնդիրներ՝ «ձևավորել գիտական աշխարհայացք, լուծել գաղափարական, քաղաքական, գեղագիտական, բարոյական և աշխատանքային դաստիարակության բազմազան խնդիրներ...»⁶:

Հայոց լեզվի և գրականության ուսուցման համակարգը, բացի բուն առարկայական և մասնագիտական կրթություն ապահովելու խնդրից, ունի մեկ այլ կարևոր հիմնախնդիր՝ արդեն դպրոցական նստարանից սովորողներին ընդգրկել հասարակական բազմաբնույթ հարաբերությունների մեջ՝ ձևավորելով ճանաչողական-տրամաբանական, համագործակցության, հաղորդակցման, ստեղծագործական կարողություններ, ինչպես նաև ինքնուրույն գործունեություն ծավալելու, որոշումներ կայացնելու և այդ որոշումների համար պատասխանատվություն կրելու հմտություններ:

Ինչպես արդեն նշել ենք, ուսուցման գործընթացում այսօր կարևորվում է ոչ միայն գիտելիքների ինքնուրույնաբար ձեռքբերումը, այլև այդ գիտելիք-

⁶ Հ. Մ. Մախչանյան, Հայ գրականության ուսուցման պատմություն, Երևան, 1979, էջ 401:

ները կյանքում կիրառելու կարողությունների և հմտությունների ձևավորումը: Այս գործընթացն իրականացնելու համար ուսուցիչը պետք է կիրառի զանազան մեթոդներ, հնարներ՝ աշակերտների մեջ ուսման նկատմամբ սեր, հետաքրքրություն, ոգևորություն առաջացնելու համար: Ճիշտ է՝ ուսուցման նոր մեթոդները ուսումնական գործընթացը դարձնում են բավականին հետաքրքիր և աշխույժ, սակայն նպատակահարմար է համադրել *ավանդական* և *նոր* մեթոդները՝ լավագույն արդյունքի հասնելու համար: Բացի դրանից՝ մեթոդներն ու ուսուցման ձևերն ընտրելիս պետք է հաշվի առնել սովորողների տարիքային առանձնահատկությունները: Միջին դպրոցի սանը որակապես տարբերվում է տարրական դպրոցի աշակերտից: Կրտսեր դպրոցականը իր բնույթով խիստ տպավորվող և ներշնչվող է, զարգացած չէ նրա ինքնուրույնությունը: Դեռահասության տարիքում, ընդհակառակը, անձի ինքնուրույնությունը վառ դրսևորում է ձեռք բերում: Այս տարիքում սովորողները ինքնուրույն գործունեություն են ծավալում և անընդհատ ձգտում են ընդարձակելու դրա սահմանները: Սակայն դեռահասն իր պատրաստակա-նությունը չի կարողանում գործնականում կիրառել, քանի որ չի տիրապե-տում ուսումնական գործունեության բազմազան և նոր եղանակների: Ուսուց-չի խնդիրն է դեռահասին սովորեցնել ուսումնառության այդ նոր եղանակ-ներն ու ձևերը և թույլ չտալ, որ ուսման նկատմամբ հետաքրքրությունը հանգչի: Մանկավարժը մշտապես ականատես է, թե դեռահասն ինչ բուռն ոգևորություն է հանդես բերում նոր նյութի հանդեպ, բայց ինչքան ա-րագ է նա հիասթափվում դրանից: Ուսուցման գործընթացն աշակերտների համար ավելի հետաքրքիր, ոգևորիչ է **համագործակցային ուսուցմամբ**: Այս դեպքում խմբային աշխատանքի արդյունքի խրախուսումը դրդապատ-ճառ է դառնում ուսուցման գործընթացի համար: Երբ նյութը բաժանվում է տրամաբանական հաջորդականություն ներկայացնող փոքր մասերի, որոնք ավելի հեշտ են յուրացվում աշակերտների կողմից և լավ ներկայացվում, ա-շակերտները խրախուսանք են ստանում աշխատանքի համար, ինչն էլ դառ-նում է ուսուցման գործընթացը շարունակելու և նյութն ամբողջությամբ յու-րացնելու խթան:

Այսպիսով, **համագործակցային ուսուցմամբ** նպատակահարմար է կազմակերպել այն ստեղծագործությունների ուսուցումը, որոնց յուրացման ընթացքում առաջանում են բարդություններ, այն է՝ աշակերտները, հանդի-պելով դժվարությունների, հիասթափվում են, նրանց մոտ առաջանում է բա-ցասական վերաբերմունք երկի հանդեպ: Այդպիսի ստեղծագործություննե-

րից է Գ. Սունդուկյանի «Պեպո» կատակերգությունը, որի ուսուցման ընթացքում մի շարք խնդիրներ են առաջանում՝ կապված Թիֆլիսի բարբառով գրված բնագրում առկա մեծ քանակությամբ անհասկանալի բառերի, քերականական ձևերի հետ: Իսկ օգտագործելով համագործակցային ուսուցման վերոնշյալ տարբերակը՝ ուսուցիչը կարող է ուսումնական գործունեությունը հասցնել նպատակակետին: Այս աշխատանքը ծավալուն, հաջորդական քայլերով զարգացող ուսումնական գործունեություն է, որն ուսուցչից պահանջում է մեծ եռանդ, համբերություն և լուրջ պատրաստվածություն: Աշխատանքներն աշակերտներին հանձնարարելիս նա պետք է հաշվի առնի աշակերտների ընդունակություններն ու հնարավորությունները, ստեղծի այնպիսի մթնոլորտ, որ դասարանում յուրաքանչյուր աշակերտի աշխատանքը արժևորվի, գնահատվի: Կարևորն այն է, որ ոչ մի աշակերտ չմեկուսանա դասարանից, իրեն զգա խմբի լիարժեք անդամ, և այս ամենը ուսուցչից պահանջում է մեծ վարպետություն, ճկունություն: Համագործակցային մեթոդներով ուսուցման այս գործընթացը թերևս բարդ է, բայց անցնում է սահուն, հագեցած, կարևորը՝ աշակերտներն այդ ընթացքում աշխատում են սիրով, նպատակաուղղված, պատասխանատվությամբ և հաճույքով: Իսկ եթե ուսումնառության ընթացքում կա սեր, ձգտում, ոգևորություն, անհնար է, որ այդտեղ չլինի արդյունք:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ասմարյան Լ., Գաբրիել Սունդուկյան: Կյանքը և ստեղծագործությունը, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1980թ., 121 էջ:
2. Բալյան Ա., Մանկավարժական հոգեբանության հարցեր, Երևան, Լույս, 1983թ., 456 էջ:
3. Մախչանյան Հ., Հայ գրականության ուսուցման պատմություն, Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 1979թ., 447 էջ:
4. Չոպանյան Ա., Երկեր, Երևան, «Հայաստան» հրատարակչություն, 1966թ., 578 էջ:
5. Սունդուկյան Գ., Պեպո: Կատակերգություն 3 գործողությամբ, Երևան, Հայաստան, 1971թ., 139 էջ:
6. Տեր-Գրիգորյան Ա., Հայոց լեզվի մեթոդիկա, Երևան, Լույս, 1980թ., 564 էջ:
7. Տեր-Գրիգորյան Ա., Ընթերցանության մեթոդիկա, Երևան, 1978թ., 246 էջ:

8. https://www.kaganonline.com/free_articles/dr_spencer_kagan/281/Kagan-Structures-A-Miracle-of-Active-Engagement,2:

TEACHING G. SUNDUKYAN'S COMEDY "PEPO" BY COOPERATIVE METHODS

BAGOYAN ALLA

GSU lecturer

e-mail: allabagoyan@mail.ru

HOVHANNISYAN LUSINE

Teacher of Gavar secondary school No. 2

after Papin Ghandilyan

e-mail: lusine.hovhannisyanyan74@mail.ru

The teaching of fiction in a public school has its own characteristics. Not only the knowledge and skills of the teacher, the knowledge of the psychology and age characteristics of teenagers, but also the use of different methods of presenting the material and creative approaches are important. Modern pedagogy has a rich arsenal of ways to conduct the lesson, which contributes to the effectiveness of the teacher's work and the students' learning.

The purpose of the article is to present our experience of teaching G. Sundukyan's comedy "Pepo" using cooperative methods in the 8th grade of a public school. Students often struggle with reading and mastering the original text written in Tiflis dialect, so the teacher must be flexible and choose such methods that will contribute to the full understanding of the program. The teaching of the mentioned topic is effective through brainstorming, group research, mapping, role playing, and the practical work is the preparation of a presentation, in which all the students of the class are involved according to their abilities. The main goal of this work is to develop the student's ability to acquire knowledge through independent work, take personal responsibility, develop factual speech, and other skills through extensive, step-by-step learning activity.

Key words: *literature, cooperative learning, method, brainstorming, group research, mapping, mosaic, role play, G. Sundukyan, "Pepo".*

ОБУЧЕНИЕ КОМЕДИИ Г.СУНДУКЯНА «ПЕПО» КООПЕРАТИВНЫМИ МЕТОДАМИ

БАГОЯН АЛЛА

Преподаватель ГГУ

электронная почта: allabagoyan@mail.ru

ОГАННИСЯН ЛУСИНЭ

Учитель Гаварской средней школы

N2 им. Папина Гандиляна

электронная почта: lusine.hovhannisyan74@mail.ru

Чтение и изучение художественных произведений на тифлисском диалекте иногда составляют трудности для учащихся. Поэтому на уроках литературы нужно применять такие методы, которые способствуют эффективности обучения.

Данная статья представляет наш многолетний опыт обучения на примере комедии «Пепо» Г.Сундукяна в 8-ом классе общеобразовательной школы с использованием кооперативных методов.

Ключевые слова - литература, кооперативное обучение, метод, мозговой штурм, групповое исследование, картирование, мозаика (пазл), ролевая игра, Г. Сундукян, Пепо.

Հոդվածը ներկայացվել է խմբագրական խորհուրդ 07.09.2022թ.:

Հոդվածը գրախոսվել է 22.09.2022թ.:

Ընդունվել է տպագրության 29.03.2023թ.: